

> POGOVOR

Slovenci bi se morali bolj zavedati svojih korenin

Z Murkovo nagrajenko dr. Marijo Klobčar o razlitem »kamniškem jezeru« po potresu leta 1348, odkrivanju novih zgodovinskih dejstev, pomenu vere in družinskih vezeh

Etnologinja dr. Marija Klobčar je svojo zadnjo monografijo *Zvonovi so sami zapeli: naravne nesreče in kolektivni spomin* posvetila vprašanju potresa leta 1348, v katera jo je vodil preplet raziskav o Kamniku in ljudskem izročilu, predvsem izročilu o tamkajšnjem jezeru. Ob teh raziskavah je prišla do presenetljivih spoznanj, pomembnih ne le za Kamnik, temveč za vse Slovence.

Dr. Marija Klobčar se je v svojem dolgoletnem raziskovanju posvečala različnim področjem. Od etnološkega raziskovanja, večinoma povezanega s kamniškim okoljem, jo je pot preko krajše izkušnje v etnološkem konservatorstvu pripeljala na področje folkloristike. Z zaposlitvijo na Glasbenonarodopisnem inštitutu ZRC SAZU, kjer je delala do upokojitve, je v njenem raziskovanju dobilo pomembno mesto pesemsko izročilo. Prav izročilo je pomembna rdeča nit, ki povezuje tudi njene monografije, bodisi da se nanašajo na Kamnik (*Kamničani med izročilom in sodobnostjo*, 1998), razkrivajo razmerja med mestom in podeželjem (*Na poti v Kamnik*, 2016) ali pa s stališča pesemskega izročila osvetljujejo podobe slovenske zgodovine, tudi tiste o viteški ustvarjalnosti (*Poslušajte štimo mojo: potujoči pevci na Slovenskem*, 2020). Razkrivanju prezrtih podob slovenske zgodovine je sledila tudi z novo interpretacijo lika kralja Matjaža (*Prezrti zgodovinski kontekst izročila o kralju Matjažu*, 2023) in z zadnjo monografijo, z delom *Zvonovi so sami zapeli: naravne nesreče in kolektivni spomin*, ki jo je letos izdal

ZRC SAZU, Glasbenonarodopisni inštitut. S fakultetno Prešernovo nagrado je bilo opaženo že njeno diplomsko delo, več priznanj je prejela za svoje monografije – Murkovo nagrado za monografijo *Kamničani med izročilom in sodobnostjo* (1999), priznanje Odlični v znanosti za monografijo *Na poti v Kamnik* (2017) in *Poslušajte štimo mojo* (2021), zlato priznanje Občine Kamnik (2017), leta 2020 pa ji je Slovensko etnološko društvo podelilo Murkovo nagrado za življenjsko delo.

Gospa Marija, kaj vam pomeni Kamnik?

S Kamnikom sem povezana vse življenje. Moj odnos do kraja se je skozi desetletja spreminjal, in sicer ne le zaradi različnih izkušenj z mestom in ljudmi, povezanimi z njim, temveč zaradi spreminjanja življenjskih in raziskovalnih obzorij. Že od malega pa mi je bilo dano, da sem Kamnik opazovala tudi od zunaj: v družini

smo namreč živeli tudi z izročilom Prekmurja, predvsem z izročilom Gomilic pri Turnišču, od koder je bil doma moj oče, Jože Ftičar. Različnost teh svetov je prinašala veliko bogastvo, hkrati pa je omogočala sprejemanje drugačnosti, potrebno tako v vsakdanjem življenju kot pri raziskovanju.

Kako je bilo v Kamniku pred silnim potresom leta 1348, ki mu v svojem zadnjem znanstvenem delu namenjate osrednjo pozornost, in kako po njem?

Arhivski zapisi o srednjeveškem Kamniku so skromni, a je iz njih vendarle mogoče razbrati pričevanja o nekdanji veljavi mesta in o njegovi vlogi v prometnih povezavah oziroma trgovini na velike razdalje. Temeljno spoznanje, ki se v zvezi z letom 1348 povezuje s Kamnikom in je novo, pa je predvsem spoznanje o njegovi nekdanji lokaciji. Po izročilu sodeč je bilo namreč na prostoru sedanjega središča Kamnika jezero. Prepričanju,

da je to jezero odteklo v prazgodovini, je nasprotovalo dejstvo, da je do začetka devetdesetih let 20. stoletja v bližnji neveljski cerkvi sv. Jurija vsak dan ob treh popoldne »v spomin na razlitje jezera« zvonilo. To dokazuje, da je do razlitja jezera prišlo, ko so bili ljudje že pokristjanjeni.

Časovno neskladje pojasnjuje ime kamniškega predmestja

Šutna, saj izhaja iz nemške besede »der Schutt«, ruševine, kar kaže na porušitev mesta. Nekdanji Kamnik je bil po tej interpretaciji na območju Šutne, zvonjenje v Nevljah pa kaže, da ga je porušil potres na dan spreobrnjenja sv. Pavla leta 1348, z začetkom ob tretji uri popoldne. Po tem potresu je bilo torej mesto Kamnik zgrajeno na drugi lokaciji, tako kot nekatera druga večja naselja na Slovenskem.

Potres je imel strašne posledice tudi drugje po Sloveniji, na sedanjem avstrijskem Koroškem, v Benečiji Julijski krajini.

O usodnih posledicah tega potresa se za območje današnje Slovenije ni veliko vedelo, saj so omembe v kronikah skromne, zelo veliko pa se je pisalo o skalnem podoru na Dobraču in o škodi v Beljaku. Veliko omemb škode je tudi iz Furlanije. Na Slovenskem se je usodnost potresa leta 1348 delno ohranjala v ustnem izročilu, in sicer v povezavi z odteklimi jezери – poleg kamniškega je šlo še za jezera na

Jezerskem in v Matkovem kotu – ter v zvezi s skalnimi podori, predvsem z nastankom novega Tržiča in z zaježitvenim jezerom na Jesenicah.

Veliko dokazov za ta potres, ki niso vezani na ustno izročilo, pa je bilo mogoče najti iz časa po potresu: šlo je za pomoč po potresu, vzpostavitev železarstva v železnih in za priselitve,

ZA SLOVENCE JE BIL KRALJ MATJAŽ KAREL VELIKI IN NE MATIJA KORVIN.

spremembe pa so razvidne tudi iz toponimov. Usodnost potresa med drugim izraža postavitve nekaterih nadomestnih trgov, prejšnja naselja pa so ljudje poimenovali Stari trg.

Čudi nas, da niso več poročali o njem.

Razlogov je več. Potres leta 1348 je najbolj prizadel zidane in kamnite stavbe, zato je bilo med tistimi, ki bi o tem lahko pisali, največ žrtev. To je hkrati pomenilo pomembno izgubo naše družbene elite. Po tem potresu je bilo na Slovensko priseljenih veliko ljudi z Nemškega, vključno s plemstvom, ki si ni želelo ohranjanja tega spomina. Prekinitev tradicije je po potresu okrepila še kuga. Raziskovalci izročilo o potresu zaradi povezanosti z mitologijo velikokrat tudi niso verjeli.

Hude naravne nesreče, kot je bil omenjeni potres, so botrovale tudi temu, da so jih ljudje

BREZ ODGOVORNOSTI DO PRETEKLOSTI, KI POSEBEJ VKLJUČUJE TUDI RAZISKOVALCE, NE MOREMO OVREDNOTITI VLOGE SLOVENCEV V ZGODOVINI, BREZ RAZUMEVANJA IN SPOŠTOVANJA VREDNOT, KI SO NAS OBLIKOVALE, NE BOMO MOGLI NAJTI SLOŽNE POTI V PRIHODNOST IN POKOPATI SVOJIH MRTVIH.

JOŽEF PAVLIČ

1959

MARIJA Klobčar, rojena Ftičar, se je rodila 23. januarja v Ljubljani. Desetletja življenja z otroki sta z možem preživljala v Podgorju pri Kamniku, zdaj pa živita v zavetju cerkve svete Ane v Tunjicah.

1982

NA Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani je diplomirala iz slavistike in etnologije.

1983

ZAPOSILILA se je na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani.

1996

NA Zavodu za varstvo naravne in kulturne dediščine v Kranju je nastopila službo etnologinje konservatorke.

1997

DOKTORIRALA je s področja etnologije.

1998

NA Glasbenonarodopisnem inštitutu ZRC SAZU se je zaposlila kot tekstologinja.

2020–2024

PREDAVALA na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.

začeli pripisovati skrivnostnim zlim silam, so se jim hoteli »odkupiti«, so jim celo žrtvovali ljudi. Posebej so se bali zmaja.

Ja, zmaj je bil na Slovenskem po predstavah ljudi kriv za naravne nesreče, povezane z uničujočo močjo vode in s potresi oziroma skalnimi podori, ki so jih sprožili potresi. Potres leta 1348 je nastopil po dolgem obdobju pokristjanjenosti Slovencev, pa vendarle so se ljudje, ki so preživeli to veliko nesrečo, skrivaj vnovič vrnili k predkrščanskemu načinu obvarovanja pred zmajem, k darovanju deklet. O tem najbolj zgovorno pričajo skalne strmine, imenovane Babe. To ime je še ob koncu 19. stoletja označevalo tudi tisti del Dobrača, ki se je odlomil v potresu leta 1348. Zmaj je bil na Slovenskem »kriv« še za kugo, ki je nastopila po potresu, saj naj bi zastrupil vodnjake.

Po drugi strani pa so bili naši predniki zelo verni, so veliko romali. Celó v daljni Kelmo-rajn. Tudi vi ste romali po njihovi poti. Pri tem ste prišli do presenetljivih ugotovitev. Najbolj je ta, da je bil za Slovence kralj Matjaž cesar Karel Veliki in ne Matija Korvin, ki sploh ni bil takšen, kot ga slikajo zgodovinarji.

Teza o tem, da je naš kralj Matjaž Karel Veliki, je res neposredno povezana z mojo potjo v Kelmorajn oziroma sam

1348.

leta je potres dodobra pretresel slovensko ozemlje.

Aachen in z iskanjem odgovora na vprašanje, zakaj so Slovence na teh romanjih imenovali »die Ungern«, Ogri. Z možem sva v Nadškofijski arhiv v Aachnu odšla med epidemijo koronarnega virusa in ob posebnem miru, ki je zaradi odsotnosti turistov vladal v tem času, sva to pot oba doživela kot posebno romanje.

Na svojih potovanjih ste odkrivali še druge pomembnosti v zvezi z našimi predniki: od knjižnih zapisov, pesmi, poimenovanj krajev, celo nekdanjih Slovencev.

Pravzaprav je bilo resničnih potovanj, ki bi mi to omogočala, malo, zelo veliko spoznanj

RAZISKOVANJE, KJER ČLOVEK
NE HODI PO UHOJENIH
POTEH, RES ZAHTEVA TRDNE
DELOVNE NAVADE IN VELIKO
VZTRAJNOST.

pa so mi nudila »potovanja« v spletno dostopna prostranstva – predvsem v številne starejše digitalizirane knjižne objave, do katerih sicer ne bi mogla. Tu vidim veliko prednost časa, v katerem živimo. To raziskovanje mi je pomagalo razrešiti omenjeno uganko o Slovencih kot Ogrih, saj je nerazumevanje tega vprašanja v zadnjih tridesetih letih prav v povezavi

z romanji v Aachen in Köln Slovincem povzročilo veliko škode: pomembno izročilo slovenskih romanj se je namreč pripisalo Madžarom, to pa se z njihovimi romanji, ki sicer niso imela tradicije, utrjuje.

Vaše dolgoletno zelo prizadevno raziskovalno delo je pravo garanje, kar potrjujejo uporabljeni viri in raziskave na terenu. Pri tem naletevate tudi na drugačna mnenja. Kaj vas predvsem vodi, žene naprej?

Raziskovanje, kjer človek ne hodi po uhojenih poteh, res zahteva trdne delovne navade in veliko vztrajnost. Za utečene poti, ki ne prinašajo odkritij, najbrž tolikšne vztrajnosti ne bi zmogla. Pri tem pa me ne vodi samo želja po odkrivanju neznanega: razkrivanje prezrtih podob slovenskega izročila že dolgo čutim tudi kot svojo dolžnost. Etnološka in slavistična izobrazba sta mi bili namreč položeni na pot, čeprav so me zanimala tudi druga področja, s to izobrazbo in dolgoletnim raziskovanjem pa so se mi odprla vrata do virov, ki za zgodovino pisje niso videti pomembni. To daje voljo in moč tudi takrat, ko se zdi, da je bilo delo zaman.

V veliko oporo vam je mož Franci, ljudje, ki spoštujejo vaše napore in prizadevanja za pravo pisanje zgodovine Slovencev v matici in zunaj nje, njihovo pristno in celovito podobo.

Vesela sem ljudi, ki vidijo smisel v mojem raziskovanju, pri delu pa sem se soočala in se še soočam tudi z nasprotnimi odzivi. Ni vedno lahko, zato mi moževa opora zelo veliko pomeni. Mož je hkrati moj najpomembnejši sogovornik, skupaj pa sva opravila tudi več raziskovalnih poti, posebno odkar so se otroci osamosvojili. Narava mojega dela pa se je na poseben način povezovala tudi z otroki, saj smo se o vsem lahko veliko pogovarjali, predvsem takrat, ko so bili majhni. Vesela sem, da me delo ni oddaljevalo od njih.

Kaj bi zlasti priporočili Slovincem sedanjega rodu?

Ne bi rada dajala priporočil ali nasvetov, želim pa si odgovornega in spoštljivega odnosa do naše preteklosti, daljne in bližnje. Brez odgovornosti do preteklosti, ki posebej vključuje tudi raziskovalce, ne moremo ovrednotiti vloge Slovencev v zgodovini, brez razumevanja in spoštovanja vrednot, ki so nas oblikovale, ne bomo mogli najti složne poti v prihodnost in pokopati svojih mrtvih.

In še nazadnje, v bistvu pa najprej, o vaših »koreninah«, zajemanju moči iz vere, ev-

haristije, »od zgoraj«, da ste lahko kos vsemu »spodaj«.

Za veliko stvari sem Bogu hvaležna. Za moje drage, za globoke in srčne ljudi, ki sem jih srečala v življenju, za pot, po kateri me je vodil, za moč in pomoč, ki sem ju bila deležna. Za dar vere, ki to osmišlja in mi hkrati pomaga razumeti in sprejeti tudi tisto, česar bi sicer ne zmogla.

JOŽEF PAVLIČ